

WOKE

**T
H
E
A
T
E
R**

**HOE WE ONTSNAPPEN
UIT DE GREEP VAN
WOKE EN
ANTIWOKE**

CEES ZWEISTRA

‘Het is een theatershow, een schijngevecht, een schimmenspel. Want ondanks de geharnaste posities van woke en antiwoke over en weer, zitten beide benaderingen in hetzelfde paradigma: de mens moet de vrije ruimte krijgen, we moeten de mens geen strobreed in de weg leggen. En ik denk niet dat de ethiek van de vrijheid een ethiek is van vreugde.’

INHOUD

1. Het huwelijk tussen woke en complotdenken	7
2. Bestaat woke eigenlijk wel?	15
3. Hoe woke lijkt te bestaan	21
4. Woke als arrivé-liberalisme	34
5. Diversiteit in het arrivé-liberalisme	44
6. Mythes en zondebokken rond antiwoke en woke	52
7. De vrijheid	58
8. Waarom antiwoke niet conservatief is	69
9. Hoe de normaliteit verdwijnt	76
10. Kracht en zwakte	86
11. Het woke- versus antiwoketheater	93
12. Het alternatief voor woke en antiwoke	103
13. Het geweld van de dingen	111
14. De kleine daden die ertoe doen	121
15. De kleine huiselijkheid die ertoe doet	129
Epiloog	137

1. HET HUWELIJK TUSSEN WOKE EN COMPLOTDENKEN

Ik heb het schrijven van een essay over *woke* al een aantal keer opgepakt en ook weer neergelegd. Het leek ooit een goed idee. Naast een boek over complotdenken een *essay* over woke. Niet een boek, want er zijn al veel boeken over woke verschenen. En ook past de vorm van het essay beter bij het doel dat me steeds voor ogen stond. Dat doel was niet het schrijven van een populair-wetenschappelijk boek, maar een even snelle als scherpe afrekening met het militante woke-individualisme dat zich mooi verpakt als een heroïsche strijd om sociale rechtvaardigheid. Meer nog moest het essay het gewelddadige nihilisme ontmaskeren dat uit delen van het antiwokekamp naar buiten gulpt en zich gehecht heeft aan woke als aan een toevallige voorbijganger.

Zo zette ik mij welgemoed, maar niet geheel onbevooroordeeld, aan het schrijven van een essay over woke. Naar mijn idee van destijds het logische vervolg op een boek over complotdenken.

Het complotdenken, zo redeneerde ik, is een ontsparing op rechts, en woke is dat op links. Beide hebben ze het individu

en diens eigenheid absoluut en onaanraakbaar gemaakt. De complotdenker woont in de ivoren toren van zijn gelijk waar hij de controle heeft over wat hij wel en niet wil zien van de werkelijkheid en waar hij wel of geen verantwoordelijkheid voor wil nemen. De wokist is onaanraakbaar en paradoxaal genoeg ook onveranderlijk in zijn of haar gekozen gender, witheid en vooral in de absolute, *neutrale en niet-morele high-ground* die je meent te bezitten wanneer je woke bent. In een bepaalde zin zijn zowel woke als het complotdenken ontaard geraakt en hebben hun verbinding met de wereld hier en nu verloren.

De complotdenker verliest de verbinding op het moment dat hij een wereldwijd netwerk van pedofielen verantwoordelijk houdt voor covid, de woningcrisis of de oorlog in Oekraïne. De wokist snijdt de band met de werkelijkheid door wanneer hij of zij begint te pleiten voor het afschaffen van taaltoetsen omdat er ook ruimte moet zijn voor mensen die niet kunnen spellen, of voor het schrappen van Verlichtingsfilosoof Spinoza uit de filosofische canon omdat er nu eenmaal witte mannen moeten sneuvelen bij het meer divers maken van de canon.¹

Woke en het complotdenken leken me beide ontspoorde kinderen te zijn van de Verlichting.² Beide stellen zich immers

1 *Trouw*, 'In de filosofische canon gaan grote namen sneuvelen', Interview met Carlo Ierna, augustus 2021. De alternatieve canon is er uiteindelijk niet gekomen. Volgens Carlo Ierna is het idee van een canon *an sich* achterhaald.

2 Ik had ook kunnen zeggen dat het kinderen zijn van de Romantiek. Het deelt met de Romantiek de hang naar authenticiteit en de bevrijdingsdrang van instituties (cf. J.J. Rousseau, *De solitaire wandelaar*, Historische Uitgeverij Groningen 2022 (origineel 1782)). Voor mijn argument is deze complicering niet noodzakelijk.

op het standpunt van de ontwaakte, mondige burger die gezien heeft hoe de vork echt en uiteindelijk in de steel zit en zich niet langer iets laat gezeggen door de institutionele structuren van de samenleving.³ De structuren in de samenleving zijn immers racistisch, patriarchaal of anders wel door en door corrupt en ondermijnd door volgelingen van Schwab, Bill Gates of een andere epigoon van het WEF.

Er lijkt zo een rechtstreeks verband te zijn tussen de ‘Ik ziet het’-T-shirts die te koop zijn in de webshop van Robert Jensen, en de student die na een vak genderstudies gevolgd te hebben ontwaakt is en opeens de historische onderdrukkingpatronen van de vrouw doorziet. Anders dan VVD-minister Dilan Yeşilgöz-Zegerius beweerde in haar H.J. Schoo-lezing van september 2022, is het goed mogelijk dat woke en het complotdenken geen vijanden zijn van vrijheid, maar juist exponenten van een bepaalde vorm van vrijheid die emancipatie en erkenning van het individu centraal heeft gemaakt. Iets onaardiger geformuleerd: woke en complotdenken zijn vruchten van even naïeve als rabiate ideeën over vrijheid die ook juist binnen de VVD gemeengoed zijn. Misschien moet de grimmige constatering wel luiden dat grenzeloze vrijheid zélf de vijand kan zijn van een stabiele rechtstaat.

Natuurlijk is dit startpunt ongenueanceerd en kan het op tal van manieren worden bestreden, maar dat komt later. Ik kan deze boude stellingen ook nog verder uitleggen en onderbouwen, maar ook dat moet even wachten. Het is belangrijk om geduld te hebben bij het ontrafelen van een problematiek die zo wereldomspannend en polariserend is dat Poetin er gretig ge-

3 Immanuel Kant, *Wat is Verlichting?*, Boom Filosofie Amsterdam 2021 (origineel 1784). Verlichting betekent veel dingen, maar minstens ook het mondig worden.

bruik van maakte in zijn annexatiespeech van 30 september 2022.⁴ De tanende moraal van zijn land en leger had op dat moment een gemeenschappelijke vijand nodig, en niets spreekt kennelijk zo tot de verbeeldingskracht van de Rus als het idee dat het Westen bestaat uit decadente, door genderideologie gecorrumpeerde geesten.

De strijd in Oekraïne, zo hield Poetin zijn in zwarte trainingsbroeken gehulde schare voor, is een strijd met een verworden westerse wereld waar de vertrouwde categorieën van vader en moeder zijn vervangen door ‘ouder 1 en ouder 2’ en waar de vaste steunpilaren van de jongen en het meisje zijn opgelost in de oneindige substantieeloosheid van het gender.⁵ En ook in de VS doet woke het goed als predicaat voor het absolute linkse kwaad dat ook verder geen uitleg behoeft, zoals de gouverneur van Florida Ron DeSantis liet zien in zijn overwinningsspeech bij de Amerikaanse *midterms* van 2022.⁶ Hij had

4 In zijn State of the Nation-toespraak van februari 2023 reageert Poetin opnieuw op westerse genderideologie. De Anglicaanse Kerk zou een genderneutrale God willen hebben. Het antiwokisme is een voortdurend terugkerend thema in speeches van Poetin.

5 Het citaat uit de speech luidt: ‘Now I would like to return to what I said and want to address also all citizens of the country – not just the colleagues that are in the hall – but all citizens of Russia: do we want to have here, in our country, in Russia, “parent number one, parent number two and parent number three” (they have completely lost it!) instead of mother and father? Do we want our schools to impose on our children, from their earliest days in school, perversions that lead to degradation and extinction? Do we want to drum into their heads the ideas that certain other genders exist along with women and men and to offer them gender reassignment surgery?’

6 Bij zijn speech van maart 2023 voor zijn kandidaatstelling voor de verkiezingen van 2024 kondigde DeSantis aan de ‘woke-mob’ te gaan bevechten.

naar eigen zeggen de verkiezingen gewonnen omdat hij weigerde toe te geven aan ‘woke ideology’ en ook maakte hij onder een orkaan van applaus duidelijk dat ‘Florida is the place where woke goes to die’. Woke heeft, afgaande op eerdere optredens van DeSantis, iets te maken met transpersonen die na hun transitie in de categorie vrouw prijzen kunnen winnen, en met een softe houding naar immigratie. Om zijn standpunt samen te vatten met de woorden van Donald Trump, de voormalig beschermheer van DeSantis: *woke is for losers*.⁷

Ik zeg dit maar om aan te geven dat we hier niet met een lente-licht thema van doen hebben waar je zomaar even doorheen danst.

Woke en alles wat ermee verbonden kan worden qua ideeën over minderheden, genderidentificatie en seksuele oriëntatie is een echt politiek onderwerp in de duistere betekenis die nazi-rechtsfilosoof Carl Schmitt aan het begrip politiek heeft gegeven: het trekt een scherp onderscheid tussen vriend en vijand, woke en niet-woke, Jordan Peterson en jongeren met paars gekleurde haren en neuspiercings (een wokevariant van Peterson bestaat bij mijn weten nog niet).⁸ Ik moet echter niet te snel al naar een stellingname en verdere analyse gaan van woke zelf, de onderwerpen waar woke zich zoal mee bezighoudt en de vraag waarom woke zoveel heftige reacties oproept onder antiwokisten. Ik heb immers zelfs nog niet de vraag beantwoord of

7 In een speech van juni 2023 deed Trump een poging zich te distanceren van de antiwokekoers van DeSantis. Hij gaf aan niet te houden van het woord. Mensen die het gebruiken zouden niet weten wat het betekent: ‘I hear woke, woke, woke. It’s just a term they use.’

8 Carl Schmitt, *Het begrip politiek*, Boom Klassiek Amsterdam 2019 (origineel 1932). Politiek is volgens Schmitt het trekken van grenzen tussen Vriend en Vijand.

woke überhaupt wel bestaat, anders dan in de mond van DeSantis, Johan Derksen of in de kolommen van *De Telegraaf* en *Elsevier*. Hoewel hier iemand met recht zou kunnen opmerken dat zelfs als woke alleen bestaat voor *Telegraaf*-columnisten, het dan evengoed bestaat en dat het wellicht ook in dat geval een verschijnsel is dat onderzocht moet worden. Maar dit gaat allemaal nog iets te snel.

Ik ben immers nog pas op het punt waar ik bezig ben iets te zeggen over mijn idee van het schrijven van een boek en essay over bewegingen die naar mijn eerste inschatting kenmerkend zijn voor onze tijd. Bewegingen die elkaar raken als ontspringen van wat ik voor het moment en gemakshalve een vorm van vrijheidsdenken noem.

In deze vorm gaat vrijheid samen met het ontslag van je plaats in en je verantwoordelijkheid voor de gemeenschap.⁹ Het is een vorm van vrijheid waarin de gemeenschap na je emancipatie ten dienste komt te staan van de verdere en vooral ongehinderde uitvouwing van je individuele vermogens, je authentieke zijn. Het is, om het in een beeld samen te nemen, de vorm van vrijheid die de complotdenker om respect en erkenning doet vragen voor zijn zoektochten over *social media*, die hem tot de conclusie hebben gebracht dat het gewoon niet klopt omdat hij ten slotte dát met een cartesiaanse zekerheid

9 Dit is in feite een formulering van de secularisering van de politiek zoals die terugkomt in het werk van onder meer Marcel Gauchet. Secularisering heeft ons bevrijd van heteronome structuren (kerk en staat), maar vervolgens is deze bevrijding niet gepaard gegaan met een nieuw ontwikkelde notie van verantwoordelijkheid voor iets algemeen, voor wat de politiek zou kunnen worden genoemd. Wat overblijft is een soort *monadisch-democratische samenleving*. Zie ook: Donald Loose, *Democratie op wankel bodem: Over de politiek en het politieke*, Boom Amsterdam 2021.

heeft kunnen vaststellen. En nadat dit punt van twijfel bereikt is, blijft de complotdenker anders dan Descartes in zijn twijfel hangen; het is nooit zijn bedoeling geweest om de brug naar de samenleving en de gedeelde wereld opnieuw te slaan.¹⁰ De twijfel, het volharden in jezelf, was altijd het enige doel.

En het is dezelfde vorm van vrijheid die wokisten mails doet afsluiten met hij/hem, zij/haar, hen/hun, omdat de samenleving nu eenmaal erkenning en respect moet opbrengen voor eenieder die zichzelf eindelijk gevonden heeft. Het is de vorm van vrijheid die het absolute culminatiepunt is van het langzame proces van secularisering, waarbij de heiligheid en betovering in de samenleving zich uit alles heeft teruggetrokken, om ten slotte als laatste rustplaats samen te komen in het individu dat onaanraakbaar geworden is.¹¹

Vrijheid zoals ik het begrijp is geen eenrichtingsverkeer. Voor mij is vrijheid het vermogen buiten onszelf te raken, relaties te leggen en zo te werken aan iets wat je een wereld kunt noemen. En buiten jezelf raken heeft niet zoveel te maken met een roes van alcohol of truffels, maar wel met de mogelijkheid om zonder dwang bepaalde verantwoordelijkheden op je te nemen die buiten jezelf liggen – vrijheid is bij uitstek iets wat filosofen *transcendentie* zouden noemen. Het is de gerichtheid op

10 In zijn *Meditaties* werkt Descartes zijn methodische twijfel uit. Hij begint met zekerheden en slaagt er vervolgens in die een voor een te ondermijnen. Tegelijk eindigt hij niet bij de twijfel. Vanuit een punt van zekerheid bouwt zich een weg terug naar de gedeelde wereld. Zie: René Descartes, *Meditaties over de eerste filosofie*, Boom Amsterdam 2017 (origineel 1641).

11 Secularisering in deze context verwijst niet alleen naar het proces van kerkverlating, maar vooral naar de afwijzing van heteronomieit in het algemeen. Dit is andermaal een verwijzing naar Gauchet. Zie noot 9.

het andere, nu en in de toekomst. Vrijheid is daarmee altijd tegelijk *verantwoordelijkheid*.

En als dat juist is, is vrijheid iets anders dan het vermogen onbepaalde hoeveelheden cocktails naar binnen te lurken in Turkse of Spaanse resorts. Vrijheid is ook niet hetzelfde als om het even wat te kunnen zeggen, inclusief het verworven recht van complotdenkers op het debiteren van innerlijke tegenstrijdigheden. En het is ook niet het vermogen om juist géén *commitment* aan te gaan. Ik denk daarbij aan mensen die monogamie een achterhaald concept vinden, hun derde studie niet hebben afgemaakt en inmiddels als *socialmedia-expert* zzp-klussen doen of hun bestemming hebben gevonden als sekswerker op OnlyFans. Vaak lijkt het alsof we onder vrijheid juist wél deze dingen verstaan en – wat losjes geassocieerd – kunnen we aan deze opvattingen van vrijheid respectievelijk de PVV/JA21, FVD en D66 verbinden. Volgens mij is vrijheid die zich niet tegelijk verantwoordelijk maakt, een vorm van mateloosheid, en met mijn essay over woke en het boek over complotdenken wilde ik dat allemaal haarfijn uit de doeken doen.

Voor sommigen is het de vraag of het wel mogelijk is iets over woke te zeggen. Complotdenkers bestaan, dat weten we. Het bestaan van woke is echter met mist en onduidelijkheid omgeven. Soms lijkt het een fantoom te zijn, een spook dat ontsproten is aan koortsige complotbreinen die telkens weer een versnelling moeten bijschakelen om relevant te kunnen blijven in het steeds uitdijende complotspectrum.

We zullen gaan zien op welke manier woke bestaat.

CEES ZWEISTRA is filosoof en universitair docent recht, ethiek en technologie aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam. Van zijn hand verschenen eerder *Verkeerd verbonden* (2020) en *Waarheidszoekers* (2021).

'Rijk, prikkelend, spannend!'

Paul van Tongeren over *Waarheidszoekers*

VOORBIJ DE **CLASH** TUSSEN WOKE EN ANTIWOKE

Filosoof Cees Zweistra neemt ons mee in de woelige wereld van het wokedenken. Zijn stelling is dat de felle tegenstand tegen woke even problematisch is als woke zelf. Sterker nog, beide richtingen lijken sterk op elkaar. Zowel woke als antiwoke zoeken naar ongebreidelde vrijheid voor zichzelf. En dat is problematisch. Want woke en antiwoke houden het publieke podium bezet, waardoor veel belangrijke problemen aan onze aandacht ontglippen.

**Een fascinerend boek over een ideologische
titanenstrijd die het aanzien van Nederland
steeds meer bepaalt.**

 KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

ISBN 978 90 435 3991 3 • NUR 730

9 789043 539913